

АТТРАКТОРИ ТА АКТОРИ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ОСЬОВОГО ЧАСУ

Запропоновано і проаналізовано гіпотезу входження політичної системи світу в поліфуркаційний стан «осьового часу» (нім. *Achsenzeit*). Німецький філософ Карл Ясперс ввів цей термін для позначення періоду в історії людства, під час якого на зміну міфологічному (ідеологічному) світогляду приходить раціональний, філософський. Багатозначність і нелінійність сучасних політичних міфів (концептів) вносять в політичний процес нестабільність, яка проявляється в деяких критичних точках — точках поліфуркації — кількох векторів розвитку. Поліфуркація може призвести до сингулярності, тобто появи в системі станів з вкрай нерівноважною, нестійкою динамікою, коли загострюється чутливість до зовнішніх впливів середовища і прискорюються внутрішньосистемні обмінні процеси. Ці процеси в статті описуються в межах парадигм І. Пригожина і традицій політологічного дослідження і як передумови множинних варіантів розвитку світу.

Ключові слова: міжнародні відносини (МВ), осьовий час, дипломатія, діалог культур, поліфуркація.

Костыря И. А. Аттракторы и акторы культурной дипломатии осевого времени

Предложена и проанализирована гипотеза вхождения политической системы мира в полифуркационное состояние «осевого времени» (нем. *Achsenzeit*). Немецкий философ Карл Ясперс ввел этот термин для обозначения периода в истории человечества, во время которого на смену мифологическому (идеологическому) мировоззрению приходит рациональный, философский. Многозначность и нелинейность современных политических мифов (концептов) вносят в политический процесс нестабильность, которая проявляется в некоторых критических точках — точках полифуркации — нескольких векторов развития. Полифуркация может привести к сингулярности, т.е. появлению в системе состояний с крайне неравновесной, неустойчивой динамикой, когда обостряется чувствительность к внешним воздействиям среды и ускоряются внутрисистемные обменные процессы. Эти процессы в статье описываются в пределах парадигм И. Пригожина и традиций политологического исследования.

Ключевые слова: международные отношения (МВ), осевое время, дипломатия, диалог культур, полифуркация.

Kostyrya Inna. Attractors and actors of cultural diplomacy axialage

In the paper proposes and analyzes the hypothesis of entering the political system in the world polifurkation state «axial age» (German Achsenzeit). German philosopher Karl Yaspers introduced this term to refer to a period in history during which replaced the mythological (ideological) belief comes rational, philosophical. Polysemy and nonlinearity of the current political process implies that the systems in some critical points — points polifurkation — several vectors of development. Polifurkation becomes a sign of singularity that there is a state of extreme nonequilibrium dynamics of unstable systems when its sensitivity to external influences environment is growing and intersystem metabolism is accelerated. This concepts is considered in the paper within the paradigms of I. Prigogine and political sponce.

Key words: *international relations (IR), time axis, diplomacy, dialogue of Culture, polifurkation.*

Дипломатія як міжнародно-політичний феномен потребує постійного наукового осмислення, ідейно-теоретичної верифікації, світоглядної праксеологізації. Актуальність теми дослідження зумовлена, по мінімуму, у потрійному сенсі: (1). Після розпаду СРСР і світової соціалістичної системи одноплобудованих країн на рубежі 80-х і 90-х рр. ХХ ст., — поки США освоювалися з самоіміджем «одноосібного господаря планети», поки ЄС став звикатися з роллю міфічних «Сполучених Штатів Європи» та поки Росія почала докладати всеміслимих зусиль з повернення собі імені «світової супердержави», — світ ледь не пропустив «майже — і входження» Китаю у нову конфігурацію світу. Ось тоді — то, на рубежі ХХ і ХХІ століть, мислячі люди стали перейматися двома «прагматичними» запитаннями: 1) як це усе так сталося, що Китай, якого ще донедавна відносили до числа «відсталих країн третього світу», рішуче виходить на арену відкритого змагання зі США за світову першість? (2). Будь-яка країна може розраховувати на позитивні для себе перспективи лише у разі балансованого проведення внутрішньої та зовнішньої політики. До чого ж може призвести змагання детермінізму і волюнтаризму, порушення внутрішньої диференціації між різними частинами системи або між системою і середовищем? Коли детермінізм як безальтернативність розвитку заперечуються, то які варіанти мають пропонуватися? Чи не породжується новий образ детермінізму в одвічному протиріччі між аттракторами протилежних точок зору на процес історичного розвитку? (3). З давніх здавен незмінно проявляється закономірність: країна будь-якої

фізичної величини, ступеня економіко — ресурсного самозабезпечення та міри етнокультурного багатства може справляти на світ бо-дай якийсь вплив не інакше, як через діалог культур та дипломатію. Наше дослідження має на меті з'ясувати того, якими ж є основні «дієві секрети» успішної ходи по планеті моделі дипломатії. На скільки традиційним і можливим в умовах «осьового часу» є «секрет» китайської дипломатії у вигляді позитивно-нейтрального тріалітету» (1) «не висуватися — (2) «не приєднатися» — (3) «проявляти стриманість і скромність».

Історіософська концепція «осьового часу» К. Ясперса¹ виявилася нам конче важливою для гносеологічного дослідження універсалістсько-гуманістичного погляду на історію взагалі та дипломатії зокрема. У такому разі історичні факти загострення МВ виступають як єдиний і вселюдський процес з якісно-пороговими періодами, минаючи які людство досягає вищого ступеня самоусвідомлення, самодостатності, людяності. Цю вісь слід шукати там, де виникли передумови принаймні якоїсь емпіричної основи для народів Заходу, Сходу, для всіх людей взагалі у формі рамок розуміння їх історичної значимості. Такі обставини світової історії можна знайти, мабуть, в часи близьких до 500 років до н.е., до того духовного процесу, який йшов між 800 і 200 рр. до н. е. Тоді надзвичайно різкі повороти в історії створили культурне середовище людини такого типу, яка зберігся і донині. У той час відбувається багато незвичайного. У Китаї жили тоді Конфуцій і Лао-цзи, виникли всі напрями китайської філософії, мислили Мо-цзи, Чжуан-цзи, Ле-цзи. В Індії виникли Упанішади, жив Будда; у філософії — в Індії, як і в Китаї, — були рефлексовані всі можливості філософського осягнення дійсності, в тому числі й скептичного, матеріалістського, софістського і нігілістичного. В Ірані Заратустра учив про світ, де йде боротьба добра зі злом; в Палестині виступали пророки — Ілія, Ісайя, Ієремія і Второісайя; в Греції — це час Гомера, філософів Парменіда, Геракліта, Платона, трагіків, Фукідда і Архімеда. Все те, що пов'язано з цими іменами, виникло майже одночасно протягом небагатьох століть у Китаї, Індії і на Заході незалежно один від одного. Нове, що виникло в цю епоху в трьох згаданих культурах, зводиться до того, що людина усвідомлює буття в цілому, саму себе і свої межі. Перед людиною відкривається жах світу і власна безпорадність. Стоячи над прірвою,

вона ставить перед собою найвищі цілі, пізнає абсолютність в глибинах самосвідомості і в ясності трансцендентного світу.

Важливим у контексті «осьового часу» для нас став також історико-гносеологічний концепт М. Каплана². Уявлення М. Каплана про теситуру площини політології МВ (як плюралістично облаштовану царину профільного значення) призводить до виокремлення тріади концептуальних формацій: власне теорія — теоретичний нарис — теоретичне припущення. Теорія, на його думку, є повноцінною і цілісною смисловою будовою, яка розгортається винятково з власного дедуктивного потенціалу, постаючи — знову ж таки: тріадно — (1) підставою для розуміння, і (2) «матрицею для дискусій», і (3) джерелом для формування гіпотез. В наведених двох теоретичних тріадах міститься багатий зародок для підтвердження креативності розроблюваного нами стратегемно-дипломатичного концепту.

Тут ми підходимо до понять парадигми синергетики. Термін «синергетика» був введений професором Штутгартського університету Г. Хакеном. У своїй доповіді «Кооперативні явища в сильно нерівноважних і нефізичних системах» (1973) він розглянув ряд різних за своєю природою явищ і зафіксував, що при переході від невпорядкованості до порядку у всіх явищах виникає подібне поведінка елементів, яке він назвав синергетичним ефектом. Російський міжнародник Денис Темников³ вважає, що синергетика не є наукою в строгому сенсі цього слова. Це «некласична наука», проте. теорія самоорганізації володіє методологічними новаціями, які можуть надати новий теорії МВ. Багато дослідників закріпили за нею назву «постнекласичної науки» (Бек У.⁴, Kobrin S.J.⁵), обґрунтовуючи тим самим особливий статус цього напрямку в дослідженні структур різної природи. Оскільки синтез природничонаукової і гуманітарної культури дозволяє виділити фундаментальні закони утворення і розпаду систем різної природи. Виявлення таких загальнонаукових законів дає можливість більш точно визначати, а значить і прогнозувати хід і еволюцію людського соціуму і розвиток таких важливих нелінійних характеристик світу, як світлорегулювання та стратегії глобального лідерства. Академік М.М. Моїсеєв справедливо зазначає, що «в реальності біфуркація — це теж деякий протяжний у часі процес кардинальної перебудови системи»⁶. У соціальній системі поліфуркація завжди має якийсь змістовний аспект, що виявляється

в залежності від того, які флуктуації мають вирішальний вплив на вибір системою напрямки подальшого розвитку. Надалі ці флуктуації набувають характеру тенденцій і закономірностей. Відповідно, по відношенню до майбутнього сенс прогнозу полягає у визначенні того, який зміст отримає біфуркація, тобто якого роду флуктуації будуть впливати на вибір. Вибір також визначається динамікою флуктуацій, для чого потрібне втручання двох антагоністичних проявів — випадковості при малих масштабах і впорядкованості на великих масштабах подій. З ідеєю поліфуркації тісно пов'язані і уявлення про структури — аттрактори в еволюції. Аттракторами називаються ті структури у відкритих нелінійних середовищах, на які виходять процеси еволюції в результаті загасання в них перехідних трансформацій. Якщо система потрапляє в поле тяжіння певного аттрактора, то вона неминуче еволюціонує в його напрямі. Аттрактор як би притягує, організовує, формує, змінює наявне стан системи. У сукупності аттрактори, на які може вийти система, зробивши вибір в результаті проходження біфуркації, утворюють спектр. Саме цей спектр аттракторів і являє собою поле еволюції або поле можливих сценаріїв майбутнього. Спектр аттракторів являє собою ймовірні і/або можливі траєкторії розвитку тих чи інших процесів. Аналізуючи траєкторію розвитку Росії, міжнародник Темников вважає, що розпад СРСР може бути розглянутий в термінах поліфуркації оскільки відбулася спроба підміни біполярного вектору розвитку системи МВ на однополярний. В реаліях було розпочато формування нового світового порядку під впливом змін змісту пріоритетів еліти США, Росії, Китаю, ЄС та стратегій реалізації їх національних та групових інтересів. Змінився зміст боротьби за світове та регіональне лідерство, локальності проти периферізації⁷.

Становлення лідерства США в рамках однополярності викликає неоднозначну реакцію на неоліберальні зовнішньополітичні концепції з боку Китаю, Росії та іноді ЄС. Зростаюче невдоволення пов'язується з використанням боротьби з тероризмом США та гуманітарних акцій в якості стратегії забезпечення свого лідерства. Такі дії США виступили в ролі аттракторів стратегій системної протидії з боку ряду країн. Сила аттракторів особливо посилилася в умовах практичного здійснення концепції «зміни режимів» (Mann Steven R)⁸. Практичним наслідком «незгоди» стало усвідомлення

Росією своєї окремої позиції і нової глобальної ролі у світі, артикулюванюваної в промові В.В. Путіна в Мюнхені в 2007 році⁹. Практичним втіленням протистояння спостерігалось в конфлікті РФ з Грузією в серпні 2008 року, і відбувається в нинішньому протистоянні інтересів США, ЄС та РФ, КНР в питаннях «гуманітарної інтервенції» в Сирії та по подіям в окремих країнах. Іншими словами, відбувається підміна діалогу культур парадигмою Гантінгтона¹⁰. Погляди Гантінгтона були підживлені грецькою традицією. Платон і Аристотель таку ж думку мали в період греко-перських та Пелопоннеської війн. Їхні рекомендації щодо вирішення конфлікту зводилися до одного, — до одержання еллінів перемоги в ньому. Але, якщо Платон і Аристотель здебільшого вирішували «стратегічні» питання (тобто аналізували особливості державного устрою, що найбільше пристосований до ризиків війни), то Конфуцій, Сунь Цзи займалися «стратегемними» питаннями веденнями справ в умовах ризиків¹¹.

Тойнбі¹² вважає, що виклики для лідерства можуть бути будь-які, проте відповідь дипломатії має бути адекватною. Необхідно не тільки вирішувати нагальну проблему, але й виводити суспільство на новий рівень розвитку. Якщо ж потрібну відповідь не знайдено, в суспільстві виникнуть аномалії, накопичаться яких призведе «надлом», а потім занепад. Надлом в еллінів і римлян відбувся спочатку в науковій рефлексії подій. Для них були зрозумілі учасники — держави, причини, закладені в природі людини і шляхи вирішення — перемога у війні. Подібними постулатами політичні діячі користувалися до XVII століття н.е. Зі зміною основоположних принципів практичної політики, слідом за якими прийшли і зміни теоретичні, пов'язані імена трьох геніальних мислителів, політичних діячів та дипломатів осьового часу XVI–XVII ст. — італійця Н. Макіавеллі, араба А. Аль Халдуна та китайця Лі Бо. Стратегемне бачення лідерства вимагає певної метафоризації, тобто притчі, яка б пасувала сучасному світу. Тому ідею діалогу культур ми міфологізуємо в аналізі умовного «діалогу» творчих надбань трьох рівноцінних дипломатів — мудреців — представників своїх культур, а саме італійця Макіавеллі, тунісця Аль Халдуна та китайця Лі Бо. Абдуррахман Ібн Халдун (1332–1406 рр.) був одним з перших теоретиків історії культур і автором соціологічних концепцій. За словами історика і філософа Арнольда Тойнбі¹³, ісламський вчений задумав

і сформулював філософію історії, яка є, без сумніву, самою великою роботою всіх часів і народів, коли-небудь створеної людським розумом. За своєю значимістю для соціології як науки він може бути поставлений в один ряд з такими пізнішими авторами, як Макіавеллі, Віко, Монтеск'є. Ібн Халдун використовував стратегії мислення, які він засвоїв із спадщини античної давньогрецької та елліністичної культури, філософії перипатетиків, суфіїв, калам, «Іхван -ус- Сафо». Ідеї Ібн Халдун черпав із уявлення про соціальну сутність людини, духовне і матеріальна життя якого немислиме поза суспільством. Ібн Халдун був переконаний в тому, що досконалість людини набуває свою завершеність в умовах суспільного життя, в принципах взаємодопомоги і справедливості¹⁴. Оскільки його «нова наука» («умра»), в якій він говорить про «Інсанна» громадян держави, про людську культуру, передбачає гуманізм, який зазвичай пов'язують з європейським Відродженням. І суть справи тут не зводиться до виявлення паралелей або проведенню аналогій з такими західноєвропейськими мислителями як Данте, Макіавеллі, Віко, Гердером, хоча, мабуть, відкриття несподіваних паралелей ідей пізнішого часу ідеям Ібн Халдуна є досить важливим моментом. Ібн Халдуна, на наш погляд, як мислитель широкого масштабу, зумів на протигагу пануючій релігійної ідеології і традиції подати по-новому ідею про об'єктивні засади розвитку держави. Він побачив основу суспільного розвитку в його матеріальній базі. Разом з тим сильним моментом його участі діалозі культур може бути його вчення про неминуче виникнення, розвиток, а пізніше загибель суспільства і культури відповідно до закону об'єктивного історичного розвитку суспільства. Халіфат як ідеал, як кращий шлях до досягнення людьми щастя в цьому світі розглядався Ібн Халдуном в природно-історичних і необхідних рамках держави, заснованої на владі одного правителя силою закону або зброї. Зміст політичної доктрини Ібн Халдуна, яку він розкрив в діалозі свого часу з монгольським полководцем Тимурланом, являє собою ряд рекомендацій, що стосуються різних сторін соціально-політичному житті суспільства. Це перш за все, виховання правителів у душі моральності і справедливості та їх дії по вирішенню питань економічної та фінансової політики, адміністративної організації.

Найбільш знаменитий твір іншого учасника культурного діалогу, а саме Ніколо Макіавеллі, це — «Il principe». Цей твір, що перекла-

дається як «Государ / Князь / Правитель», був написаний в 1513 році і вперше опублікований в 1532 році¹⁵. Відкинувши все надлюдське, все надприродне, Макіавеллі кладе в основу життя, як і Аль Хальдун батьківщину. Призначення людини на землі, його найперший обов'язок — це патріотизм, турбота про славу, велич, свободу батьківщини. Оскільки в ті часи поняття батьківщини не існувало, а поняття вірності, підданства стосувалося Государя, то Нікколо Макіавеллі звернувся до цієї постаті. Государ представляється Макіавеллі людиною успіху. Государ може цінувати культуру і мистецтво, але не настільки, щоб погодитися, що вони повинні і можуть скласти мету життя. Головним чинником політичного успіху Н. Макіавеллі вважав перетин трьох величин — «властивостей часу» — «стратегії» — «успіху». Ця ідея згодом була розгорнута в класичній європейській філософії політики ХІХ століття в концепції «відповідальності — політики — ефективності»). Макіавеллі по суті справи став першим європейцем, який долає протиріччя, закладене у концепції «універсальної людини». Макіавеллі стверджує, що головне в політиці — пошук адекватних методів — і — засобів, що справжнім об'єктом політичної рефлексії можуть бути лише «стратегії успіху». На передній план Макіавеллі виносить інноваційну політичну стратегію як спосіб досягнення успіху через використання в різних обставинах різних засобів. У XV-й книзі «Государя» ми читаємо, що государю, якщо він хоче утриматися при владі, необхідно навчитися відступати від добра і користуватися або не користуватися цим умінням, дивлячись по потребі. Таємний зміст цього одкровення Макіавеллі приховано не стільки на початку фрази («навчитися відступати від добра»), скільки в її завершенні — «користуватися або не користуватися цим умінням, дивлячись по потребі»¹⁶. Це прагнення віднайти ефективну стратегію і її виконавця знайшло втілення й в стилі викладу думок, який нагадує трактати з військової стратегії Секста Юлія Фронтіна¹⁷. Макіавеллі дійшов висновку про необхідну зв'язку тріади понять: (1) «реальність» — (2) «стратегія» — (3) «ефективність». Як бачимо, разом із Макіавеллі та Аль Хальдуном європейська думка вже не може сприйняти ефективність інакше, ніж шляхом ризикованого втручання в хід подій; тільки таке втручання і може бути відповіддю на непередданість подій, єдиним шансом домогтися успіху.

В іншому вимірі стратегемної культури мислення працював Лі Бо — китайський дипломат та поет епохи династії Тан. Завдяки його знанню стратегем, багатьох мов та досконалій риториці він вмовив і імператора, і «варварів» підписати мирну угоду. Під час перемовин він отримав ефект від стратегії — виголосив промову про необхідність в ім'я (1) блага — (2) простого люду використати (3) стратегему «замирення із іноземцями». Внаслідок цього було підписано мир, символом якого виступив Птах Пен. Оспіваний Лі Бо в поетичній формі Птах Пен став для китайців символом (1) надпровінційного і свого роду (2) надглобального та (3) вселенського рівня самоствердження¹⁸. Далі ми побачимо, що концепція ефективності в Китаї відрізняється від європейської. Вона виходить зі створення умов потрібних для отримання ефекту. Як зазначає французький синолог Ф. Жульєн, тут суть справи не в тому, щоб прямо і безпосередньо домагатися результату як заздалегідь поставленої мети. Необхідно поступово створити умови, в наслідок яких ефект не зміг би не з'явитися. Іншими словами, мова йде не про те, щоб домогтися ефекту, а про те, щоб його дочекатися. Для цього достатньо навчитися отримувати користь з розвитку ситуації. Основу цього образу думки є проникнення в звичайний хід речей і те, що називається стратегією, а в Китаї стратегемі¹⁹. Китайський мудрець виходить з тих же ідей, що і стратег. Бо коли мова йде про можливість самому бути в злагоді зі своєю етикою або досягнення ефективності в світі, як той, так і інший приходять до необхідності відшукати момент зародження тенденції (її перші признаки), і це — їх головна турбота. Якою би не була слабка тенденція спочатку, з того моменту, як вона з'явилася, вона дійсно неминуче почне міняти ситуацію. Стратегія отримує вигляд стратегемі, оскільки витікає з трьох основних понять, тісно пов'язаних між собою. З одного боку, це (1) ситуація або конфігурація (син) в тому вигляді, як вона актуалізується і знаходить форму у мудреця на очах, з іншого боку, це як би реакція на дію, (2) потенціал (ши), вписаний в ситуацію, який необхідно змусити працювати на (3) мудреця. Тут необхідно розглянути тріалітет концептів «стратегія — стратегема — тріада». Український вчений І.М. Варзар²⁰ звертає увагу на ряд моделей тріадно-стратегемного мислення. Він наводить декілька приладів. Китайці у III ст. до н. е. сформулювали для себе модель розвитку у формі соціаль-

но-політичної тріади «влада — закон — довіра». У римлян II ст. до н. е. закріпилася найпросвітніша у світі тріада: «знати (savere) — вміти (habere) — мати (avere)». Ще століття опісля та аж до III ст. н. е. вже на геополітичному терені величезної давньоримської світової імперії діяли три різносенсових тріади: 1) пізнавально-соціальна: «пізнання істини (cognitio) благодіяння (beneficentia) — велич духу (magnitudo animi)»; 2) ментально-громадська: «союз (societas) — розум (ratiom) мовлення (pratio)»; 3) соціоспільнотна: «етноспільність — мовна спільність — батьківщинно-громадська спільність». Французи епохи Великої революції кінця XVIII ст. — початку XIX ст. сформулювали — для себе і для світу — найліберальнішу тріаду, яка — у вигляді «світової франкофонії» — інтегрувала у свій культурний контекст увесь інтелектуальний світ планети: «свобода — рівність — братерство». На переосмислюваннях цієї тріади Наполеон Бонапарте створив всесвітньовідомий «Цивільний Кодекс» Франції (1804 р.). Коли 1811 р. великий німець Й. — В. Гьоте ознайомився з французьким Кодексом (із вуст самого автора), він вигукнув, що увесь сучасний цивілізований світ планети є витвором іншої тріади, вихованцем трьох великих вчителів людства, — релігії, освіти, науки.

Концепція стратегемного мислення, виникнувши в античному Китаї, — звідти ж і почала матеріалізуватися «осередками» специфічної тріади: «торгівля — дипломатія — культура». У роки Високого і Пізнього Середньовіччя позитивно значущими каналами міжнародної взаємодії були торговельно — культурницький «шлях із варяг в греки» (Північ — Південь) та «Великий шовковий шлях із Китаю в Європу» (Схід — Захід)²¹. Тут синергетична складова проявляється у двох символічні саєнтологемні фігури, — 1) лінійну (коли, як у відомій «російській матрьошці», із великої фігури виходить менша, а з неї — ще менша) та 2) трикутнікова (коли ієрархії та субординації між «стовпцями» тріади стратегемним способом мислення визначаються гнучко, динамічно, історіологічно і т.д. і т.і. Комбінаторика фігур, а в їхніх контекстах — кореляції між «стовпцями» тріад, — дипломат (правитель, мудрець, полководець, адміністратор, кратолог і т.п.) — лише це відкрystalізує центральну смислову стратегему: мета — тактика — стратегія. Найефективнішим пізнавальним способом осягнення смислової глибини політико-дипломатичних тріад вважаємо кантівський концепт «прологомени» (із відомого філософського

трактату 1783 року Канта Г.)²². Наведемо кілька ілюстрацій та прикладів. На пунктирно окреслену стратегію тріадику ледь не першим в історії політико-філософської думки звернув увагу давньогрецький політичний діяч і стратегемний мислитель Перикл. Йому належить цілеосміслене твердження про небагатох здатних творити політику й всіх здатних про неї говорити. Джерела твердять, що він виніс це переконання з практики. У 448 р. до н.е. глава афінської держави Перикл виступив з пропозицією скликання в Афінах панеллінського конгресу, на якому б передбачалося вирішити питання забезпечення вільного морського плавання і зміцненні миру у всій Елладі. При ньому було підписано мирний договір на тридцять років між Афінами і Спартою (445 р. до н.е.), названого «Перикловим договором»²³.

Відомий французький соціолог Р. Арон після тривалого дослідження практики МВ, стверджував, що дане поняття включає грецькі поліси, римську або єгипетську імперії, європейські монархії, буржуазні республіки та народні демократії. Таким чином, змістом міжнародних відносин є, переважно, відносини між державами, і безперечним прикладом МВ є міждержавні договори. Проте, як вважає, Ф. Арон, жодна наукова дисципліна не має чітко окреслених меж. При першому підході зовсім неважливо знати, куди сягають МВ, уточнювати, з якого моменту взаємини між індивідами перестають бути МВ. Необхідно визначити центр інтересу, що становлять осердя цієї специфічної царини²⁴.

Проте не всі вчені розділяють ці погляди. Як зазначає українська спеціалістка з міжнародного права О.В. Буткевич, в ХХ ст. М. Вебер, Дж. Гасеброк, Г. Берве, Г. Шефер, В. Уербаум, Х. Мейер, М. Хансен спростовували суто державницьку концепцію походження права і доводили, що більшість стародавніх таких утворень як грецькі поліси, єгипетські, месопотамські міста, номи, які вступали в МВ і підлягали міжнародному праву не були державами. Тривалий час це була взаємодія між різними об'єднаннями людей: локальними групами, сімейними групами, етнічними спільнотами, родинними кланами, субкланами, громадами тощо (Буткевич О.В.)²⁵. Міжнародник О.В. Буткевич зазначає, що серед існуючих теорій походження міжнародного права виділяють концепт регулювання МВ. Дана састологема включає поняття «первісної дипломатії» (Р. Ньюмелін)²⁶, А. Берман²⁷. Ми поділяємо вже викладену думку О.В. Бут-

кевич про те, що ці концепції не розкривають об'єктивних факторів зародження міжнародного права, передумов становлення і механізму впливу на учасників МВ. Наша концепція у призмі стратегемного мислення — слід чітко розрізняти феноменальний зміст «дипломатії», «міжнародні відносини», «світова політика». При цьому ми пам'ятаємо про те, що й сама дипломатія є і суб'єктом, актором цих відносин, а найголовніше, — вона є механізмом їх здійснення. Дипломатія, як і поняття «влада», а іноді виступаючи в одній іпостасі (еллінський інститут есімнетів-посередників, суддів в давньому Ізраїлі), старіші за поняття й практику «політики»²⁸. Вона є сукупністю харизми особи, принципів й кодексів поведінки, вміння на основі знань історичної культури, спостережливості в осмисленні подій з позиції бажання зрозуміти співрозмовника і адекватно формулювати те, що сприятиме компромісу інтересів. Ці методи й засоби детерміновані часовим та просторовим виміром певного соціуму.

Основні моделі дипломатії класичної осьового часу, — зокрема: китайська, перська, індійська, еллінська, шумерська та інші, — як правило базувалися на тріадах стійких понять тамтешнього внутрішньополітичного та міжнародного політичного життя. Найчастіше й досі вживаними є тріади (1) мир — війна — торгівля; (2) право — звичай — закон; (3) перемовини — договір — компроміс; (4) сила — мораль — істина; (5) влада — довіра — віра; (6) політика — маневр — діалог; (7) потреба — інтерес — мета і таке інші.

Тобто, як це не парадоксально, але всяка кратологічна ідея внутрішньо передбачає і спирається на концептуальний опис того суспільно-державного механізму в його конкретно-геополітичній вкоріненості, яку місцева еліта прагне оберігати і зберігати, що створює власну детермінованість, яку демонструють як цивілізаційну, заперечуючи тим самим і власну культурну традицію і відповідальність людини осьового часу.

Коротко кажучи, в пошук нових теорій не треба забувати, що при аналізі стратегій глобального лідерства, однополярного світоустрою не можна все зводити тільки до післявоєнного періоду, розпаду Радянська Союзу й соціалістичного блоку.

Вироблення адекватної реакції на виклики виступає соціальною функцією «творчої меншості», яке не тільки висуває і реалізує ідеї, але і стимулює то «концептуалізації» інших аналітиків. Для класиків

культурного підходу в дипломатії було важливим продемонструвати, що у виборі варіантів відповідей на виклики існують закономірності осьового часу. Осьовий час, прийнятий за відправну точку, визначає питання і масштаби, виступає прологом до подальшого розвитку. Попередні йому великі культури втрачають свою специфіку. Народи, які були їх носіями, стають для невід'ємною частиною історичного процесу по мірі того, як вони примикають до руху осьового часу. Доісторичні народи залишаються доісторичними аж до того часу, поки вони не розчиняться в історичному розвитку, що йде від осьового часу, інакше вони вимирають. Осьовий час асимілює все інше. Якщо відправлятися від нього, то світова історія знаходить структуру і єдність культур, здатні зберегтися в часі. У цьому сенсі напророчене С. Гантінгтоном прийдешнє зіткнення цивілізацій йде, скоріше, не по лінії «Захід — не Захід», а приймає характер багатоваріантного виклику «американському» шляху розвитку як універсального внутрішнього («особлива» позиція Франції, а іноді Німеччини та Італії, Росії) і поза Заходу («ісламський виклик» і «китайська альтернатива»). Нині «комуністичний Китай» не сприймається як ватажок «світової голоди», який, подібно до СРСР, формує економічну систему, засновану на інших, повністю відмінних від ринкових, законах. Справа в тому, що китайська думка в сфері світової політекономії сприйняла неомарксистської новації про те, що «світ-економіка» має три взаємопов'язані структури: єдиний світовий ринок, політичну систему незалежних конкуруючих держав і триярусну просторову структуру в середині якої знаходиться «центр», який спеціалізується на виробництві більш ефективних концепцій та товарів.

1. Ясперс К. Смысл и назначение истории / Ясперс К. ; пер. с нем. — М. : Политиздат, 1991. — 527 с. 2. Kaplan M. A. Balance of Power, Bipolarity and Other Models of International Systems / M.A. Kaplan // American Political Science Review, LI (1967). — P. 684–695; Kaplan R. E. Trade Routes The Manager's Network of Relationships / R.E. Kaplan // Organizational Dynamics. — 1984 (Spring). — P. 37–52. 3. Темников Д.М. Понятие мирового лидерства в современном политическом дискурсе / Д.М. Темников // Международные процессы. — 2003. — №2 (2). — С. 80–90. 4. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / Бек У. ; [пер.с нем. В. Седельника и Н. Федоровой; послесл. А. Филиппова]. — М. : Прогресс-Традиция, 2000. — 384 с. 5. Kobrin S.J. Back to the Future: Neomedievalism and the Postmodern Digital World Economy / S.J. Kobrin // Journal of International Affairs, Spring. — 1998. — v.51. — №2. — P. 361–386. 6. Moussev

Н.Н. Логика динамических систем и развитие природы и общества / Н.Н. Моисеев // Вопросы философии. — 1999. — №4. — С. 3–10. **7.** *Темников Д.М.* Цит. работа. **8.** *Maynes Charles William.* Bottom-UP Foreign Policy / Maynes Charles William // Foreign Policy. — 1996. — Fall. — P. 35–53. **9.** *Никифорова В.А.* Реакция Китайской Народной Республики на распад СССР / Никифорова В.А. // Общество и государство в Китае: XLI научная конференция. УЗ Отдела Китая ИВ РАН. — Вып. 3. — М., 2011. — С. 200–203. **10.** *Huntington S.P.* The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order / Huntington S.P. — N.Y. : Simon & Shuster, 1996. — 367 p. **11.** *Сунь-Цзы.* Китайская военная стратегия / сост., перевод., вступ. ст, коммент. В. В. Малявина. — М. : Издательство Астрель, АСТ, 2002. — С. 118–210. — Серия: Китайская классика: новые переводы, новый взгляд. **12.** *Toynbee Arnold.* A Study of History by Arnold Toynbee Abridged One-Volume Edition / Toynbee Arnold. — Oxford University Press, 1947. — 640 p. **13.** Там само. **14.** *Ибн-Халдун.* Введение (Фрагменты) / Ибн-Халдун / пер. С.М. Бациевой // Избранные произведения мыслителей стран Ближнего и Среднего Востока 9–14 вв. — М., 1961. — С. 559–628. **15.** *Макиавеллі Нікколо.* Флорентійські хроніки. Державець / Нікколо Макиавеллі ; пер. з італ. Анатоль Перепада. — К. : Основи, 1998. — 492 с. **16.** Там само. **17.** *Фронтин Секст Юлий.* Военные хитрости (Стратегемы) / Фронтин Секст Юлий ; пер. А. Б. Рановича ; вступ. ст. и комм. А. А. Новикова. — СПб. : Алетейя, 1996. — 224 с. **18.** *Ли Бо.* Дух старины: поэтич. цикл : пер. и исслед. / Ли Бо; [составление, пер. с кит., коммент., примеч. С. А. Торопцева]; Рос. акад. наук, Ин-т Дал. Востока. — М. : Вост. лит., 2004. — 224 с. **19.** *Жюльен Франсуа.* Путь к цели: в обход или напрямик. Стратегия смысла в Китае и Греции; пер. с франц. В. Лысенко / Франсуа Жюльен. — М. : Московский философский фонд, 2001. — 360 с. (Серия «Библиотека современной французской философии»). **20.** *Варзар І. М.* Триадний принцип структуризації та функціональної ієрархізації соціальної і політичної систем транзитного суспільства / І. М. Варзар // Нова парадигма : Спец. випуск: Трансформація політичних систем на постсоціалістичному просторі : матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції, 8–9 лютого 2006 р. / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова, Творче об'єднання «Нова парадигма», Громадська організація «Феміда», Фонд «Співдружність». — К. : НПУ, 2006. — С. 16–21. **21.** *Kuzmina Elena Efimovna.* The Prehistory of the Silk Road / E. Elena Efimovna Kuzmina, Victor H. Mair. — University of Pennsylvania Press, 2008. — 248 p. **22.** *Кант І.* Прологомени ко всякої будущей метафізики, могут появиться как наука / Кант И. / соч. : в 6 т. — М., 1964. — Т.4/1. — 544 с. **23.** *Рунг Э.В.* Греция и Ахменидская держава. История дипломатических отношений в VI–IV вв. до н.э. / Рунг Э.В. — СПб. : Факультет филологии и искусств СПбГУ; Нестор — История, 2008. — 484 с. **24.** *Арон Реймон.* Мир і війна між націями між націями / Арон Реймон ; пер. з фр. — К. : Юніверс, 2000. — 688 с. **25.** *Буткевич О.В.* Теоретичні аспекти походження і становлення міжнародного права / Буткевич О.В. — К. : Україна, 2003. — 800 с. **26.** *Nitelin R.* The Beginnings of Diplomacy. A sociological study of intertribal and

international relations / Numelin R. — London : Oxford University Press. Copenhagen : Ejnar Munksgaard, 1950. — 372 p. **27.** Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Г. Дж. Берман. — М. : Издательство Московского университета. Издательская группа Инфра, Норма. 1998. — 624 с. **28.** Аннерс Э. История европейского права / Аннерс Э. — М. : Наука, 1994. — 393 с.

Kostyrya Inna. Attractors and actors of cultural diplomacy axialage

We have examined paradoxically hypothesis that every kratologic idea internally involved and relied on a conceptual description of the present political views of state machinery and on specific geocultural rooted tradition that appeared to be in axial age.

In short, the search for new theories do not forget that the analysis of strategies of global leadership unipolar world order can not be all reduced to the post-war period, the Soviet Union and the socialist bloc. For the classical approach to diplomacy is an important to know that strategy of choice of answers to the challenges were worked out in axial age. Karl Theodor Jasper's historiosophical concept of «axial age» was absolutely essential for our epistemological research of universal and humanistic view of history in general and diplomacy in particular. In this case, historical facts exacerbation of IR appear as a single, universal process of quality-threshold periods, passing which humanity reaches a higher degree of self-awareness, self-sufficiency, humanity. This axis should be sought where there were preconditions at least some empirical basis for the peoples of the West and the East, for all the people in the form of general framework for understanding their historical significance. These circumstances of world history can be found, perhaps, in times of close to 500 BC, to the spiritual process that was between 800 and 200 years. At that time appeared to be extremely sharp turns in a cultural environment. In China it was time of works of Confucius and Lao-tzu, Mo Tzu, Chuang Tzu, Le-tzu. In India emerged the Upanishads and Buddha philosophy. In Iran, Zoroaster taught the world about the struggle between good and evil. In Palestine were the prophets — Elijah, Isaiah, Jeremiah. Old Greeks looked at the universe through the concepts of Homer, philosophers Parmenides, Heraclitus, Plato, tragedians, Thucydides and Archimedes. Everything that is connected with these names, appeared almost simultaneously for a few centuries in China, India and the West independently. New, emerged in this era in the three cultures, is to ensure that the person is aware of being in general, itself and its limits. The man opens the horror of the world and their own helplessness. Standing over the abyss, it sets the highest goals, knows the absoluteness in the depths of consciousness and clarity transcendent world.

We considered the hypothesis about emerging political thinking as universal strategically concept simultaneously in different cultures in «axial time». Basic models of classic diplomacy axial age — including Chinese, Persian, Indian, Hellenic, Sumerian and other — usually based on sustainable concepts of triads of domestic and international political life. Most are still commonly used triads (1) peace — war — trade; (2) law — custom — law; (3) talks — the contract — a compromise; (4) power — morality — truth; (5) power — trust — faith; (6) Policy — manoeuvre — a dialogue; (7) the need — interest — a goal and others.

In ancient China, old Europe it materialized specific triad of traditions thinking «trade -diplomacy — culture.» Trade created significant positive channels of international cooperation: «Silk Road from China to Europe» (East — West); the cultural «route from the Vikings to the Greeks» (North — South). This synergistic component manifested in two symbolic figures — 1) linear (when, with a large figure comes less and from it — even less) and 2) triangle (where hierarchy and subordination between «column «triad strategy way of thinking determined flexibly, dynamically historiologically etc. Combinatory figures, and their contexts — correlation between the» column «triads — diplomat (ruler, the wise commander, administrator, and so kratoloh) — only this central semantic crystallization in strategy: goal — tactics — strategy.

Toynbee believes that calls for leadership may be any, but the response of diplomacy must be adequate. Not only must solve an urgent problem, but also to show the society to a new level of development. If your answer is not found, any anomalies in the society, which will accumulate «breakdown», and then decline.

That is why the changes in the basic principles of practical politics require theoretical changes. This process is associated with the names of three brilliant thinkers, politicians and diplomats of next axial age- XVI–XVII century: Italian Machiavelli, Arabian Khaldoun Al Arab and the Chinese Li Bai.

We think that their Strategic vision of leadership requires a certain metaphor. For us it the idea of ??the dialogue of these three diplomats — the wise men — representatives of its cultures, namely Machiavelli Italian, Tunisian and Chinese Khaldoun Al Lee Bo. Abdurrahman Ibn Khaldun (1332–1406) was one of the first theorists of history, culture and author of sociological concepts. Ibn Khaldun used the strategy of thinking that he learned of the heritage of ancient Greek and Hellenistic culture, peripatetic philosophy, Sufi, kalam, «Ihvan -us- Sappho.» Ibn Khaldun's ideas drew on the idea of the social nature of man, the spiritual and material life is unthinkable outside of society.

The most famous work by other participant of cultural dialogue is Niccolò Machiavelli with his «Il principe». This work, which translates as «The Emperor / Prince / Ruler» was written in 1513 and first published in 1532. Rejecting all superhuman, supernatural all, Machiavelli lays the basis for life, like al Khaldun home. Appointment of man on earth, his primary duty — is patriotism, concern for the glory, greatness, freedom of the motherland. Because in those days there was no concept of the homeland, and the concept of loyalty, allegiance concerned Sovereign, then Niccolò Machiavelli turned to this figure. Emperor seems Machiavelli human success. The Emperor can appreciate culture and art, but not enough to agree that they should and could reach the goal of life. The main factor in political success Machiavelli believed intersection of three values — «properties of time» — «Strategy» — «success.» This idea was later deployed in classical European philosophy of politics XIX century the concept of «responsibility — politicians — efficiency»). Machiavelli in fact became the first European to overcome the contradictions inherent in the concept of «universal rights.» Machiavelli argues that the most important thing

in politics — search for adequate methods — and — means that the real object of political reflection can only be the «Strategies for Success». At the forefront of innovation Machiavelli makes political strategy as a way to achieve success through the use of different circumstances in different vehicles. His desire to find an effective strategy and its artist embodies the style and presentation of ideas, which resembles treatises on military strategy Sextus Frontinus Julia. Machiavelli concluded the necessary connection triad of concepts: (1) «reality» — (2) «strategy» — (3) «efficiency». As can be seen, along with Machiavelli and al Khaldun European idea can not accept the efficiency otherwise than by risky intervention in the course of events; Only the intervention and may be the answer to events only chance to succeed.

In another dimension strategy culture of thinking worked Li Bai — Chinese diplomat and poet of the Tang Dynasty era. Thanks to his knowledge of strategies, many languages ??and perfect rhetoric and he persuaded the emperor, and «barbarians» to sign a peace agreement. During the negotiations it was the effect of the strategy — made a speech about the need for a name (1) benefit — (2) of the common people (3) strategy of «pacification of foreigners.» Consequently signed a peace symbol which was made bird pins. Li Bo sung in poetic form bird Peng became the Chinese symbol (1) over provincial and a kind of (2) over global and (3) of the universal self. Then we see that the concept of efficiency in China is different from the European. It comes from the creation of the conditions necessary for the effect. Political man should gradually create conditions as a result of which the effect could come. In other words, it is not about how to achieve the effect, but the fact that his wait. It's enough to learn how to benefit from the situation. The basis of this way of thinking is the penetration in the usual course of things and what is called a strategy, and in China stratagem.

The French Revolution, the Age of the XVIII century. — Early XIX century. formulated — for ourselves and for the world — the most liberal triad, which — as the «world Francophone» — integrated in a cultural context of the whole intellectual world of the planet, «freedom — equality — fraternity».

China political elite used it. The fact that the Chinese thought in the field of global neo-Marxist political economy assimilated the innovations that the «world-economy» has three interrelated structure: a single global market, competing political system of independent states and the three-tiered spatial structure in the middle of which is the «centre» which specializes in producing more efficient concepts and products.

Key words: international relations (IR), time axis, diplomacy, dialogue of Culture, polifurkation.